

nak fel, két párhuzamos sorba. A vatáfok (vezérek) vezényszavai, melyek a tánclépésekre vonatkoznak: *jobbat, a balt szembe* (szembe járják), *a rudas szembe* (rudas a neve a 4 szélső boricásnak), *vasalj* (bokázás), *egy, kettő, három* (háromszor bokáznak).

A második tánc az úgynevezett *négyes borica*. Vezényszavak: *vigyázz!* (figyelmeztetés: kezdődik a tánc), *most, simán, aprítsd meg* (élénkebben, gyorsabban), *rea* (földreráverés lábbal), *vasalva*.

A harmadik tánc a *törökborica*. Vezényszavak: *vigyázz, jobbat most, a balt, egyszerre* (pontosan járják), *szembe, rudas, vasalj, egy, kettő, három* (háromszor bokázás).

Miután a boricás legények eljárták mindhárom táncot, az egyik vezér az egész csoport nevében, a közeledő új esztendőre való tekintettel a gazdának és háznépének minden elképzelhető jót kíván. A gazda örvendve a megtisztelésnek, köszönete jeléül a boricásoknak pénzt és különböző adományokat (szalonna, kenyér, káposzta, pálinka) ad át. Mindezeket a vezér kérésére a boricások megköszönik.

A legénység, miután elköszön a gazdától és családjától, az egyes borica dallam kíséretében tánc lépésben eltávozik.

Amint láthatjuk, a boricajárás gazdag, összetett szokás, ezért megérdemelne egy mélyrehatóbb, aprólékosabb vizsgálatot. Reménykedünk, hogy lesznek néprajzosaink, akik ezt a jövőben meg is teszik. Nekünk pedig, hétfalusiaknak kötelességünk megtartani, megőrizni ezt a gyönyörű népszokást, nemcsak a mi részünkre, hanem az egész magyar népkultúra számára is.

Kosztai István

Mikulás-napi szokások Győrben

Győrött az 1930-as években és az 1940-es évek első felében többféle Mikulás-napi szokás járt. Egy részük a város polgári (kispolgári vagy polgárosult) társadalmának körében: inkább az értelmiségi, kistisztviselői, alkalmazotti és pedagóguscsaládok körében volt eleven, de ugyanolyan mértékben volt megtalálható a (kis)kereskedő és iparoscsaládok, sőt a városban bennlakó munkáscsaládok körében is. Ez a szokás tehát inkább a családban, az otthonokban, a lakás, a ház „territóriumán” belül élt (beleértve ebbe bizonyos mértékig az iskolákat, óvodákat is, elsősorban az egyháziakat). Nem nagyon jelent meg ez az utcán, szemben a másik, szintén – ebben az időszakban még – általánosan meglévő szokással, mely viszont inkább az utcán, a közterületeken volt megtalálható.

1. A családban élő városi szokás a Miklós-, Mikulás-napi ajándékozás volt. Erről, ennek a paraszti, falusi társadalom körébe átszármazott formájáról eléggé sokat tud a néprajzi szakirodalom. Rövidebben, de hasonló formáit írja le a Magyar néprajz VII. kötetének 219–221. lapján Tátrai Zsuzsanna, s hasonló példákat idéz a Kisalföldről, illetőleg peremterületeiről (Csallóközből, Szilből, Csornáról, Csilizradványból), de távolabbi vidékekről is. Ugyanezeket a szűkszavú ismereteket találjuk meg a Néprajzi Lexikon *Mikulás* címszava alatt is (III. 618–619). Ennek ellenére talán érdemes ezekről is szólni, mert az ajándékozás módja és az ajándékok jellege némileg módosíthatja eddigi ismereteinket.

A Miklós-napi ajándékozásnak, mely tehát a városban általános volt, többféle formája élt Győrött. Az ajándék rendszerint többféle gyümölcsből, édességből állt: alma, dió (olykor ezüstre festve vagy sztaniolba burkolva; ritkán volt aranszínű, a Mikulás-színek a piros, fekete és az ezüst voltak, arany legfeljebb csak a virgácson szerepelhetett), földimogyoró, szaloncukor (piros színű papírral, ezüst sztaniollal vagy piros sztaniollal és világosabb piros papírral), cukorka, a tehetősebeknél mandarin, narancs – örültünk, ha vérbélű volt –, füge és természetesen csokoládé. A módosabb szülők gyerekei csokoládé Mikulást és csizmát kaptak. A szegényebb családoknál a Mikulás-figurák fondantból (cukorból) vagy vafliből (ostyából) készültek. A leggazdagabb ajándéknak a „porcelán Mikulás” számított. E figurák – többnyire a győri Koestlin gyár (későbbi Győri Keksz- és Ostyagyár) termékei – a maiakhoz hasonlóan püspök vagy télapó alakúak voltak, rendszerint piros sztaniolbevonattal. A porcelánfigurák arcrészét nemcsak sztaniol fedte, hanem testszínű, a szakállrésznél fehéres-feketés porcelánfesték-bevonat. Olykor még a ruházat is így volt bevonva. Szokás volt papírból készült Mikulás-figurát is ajándékozni. Gyakori és kedvelt ajándék volt az ún. „szil-

vakrampusz" is; piacon, vegyeskereskedésben lehetett vásárolni. Ez körülbelül 15–20 centi magas, piros-fekete színhatású püspök- vagy krampuszfigura volt: drótvázra fűzött aszalt szilvából emberalakot formáltak, ezt kis deszkalapba tűzték és felöltöztették. A szilvatestre piros püspökruhát húztak (krepp-papírból vagy posztóból). A püspök pástorbót, a krampusz természetesen virgácsot, láncot tartott a kezében. A figura feje fából készült. A Mikulás-ajándéknak természetes velejárója volt a fűzfavesszőkből összerakott és piros krepp-papírral körülsavart virgács is. A „rossz” gyerekek ajándéku szentet vagy kokszt is kaphattak. (A legrosszabbakat Mikulás-nap előtt azzal fenyegették, hogy ajándék helyett majd szentet, kokszt, sőt lócitromot kapnak. Ez utóbbi azonban tudomásom szerint soha nem következett be.) A Mikulás-ajándékot a gyerekek az ablakba rakták ki, mintegy bizonyításul annak, hogy jók voltak, járt náluk a Mikulás.

Az ajándékot több formában kaphatta meg a gyerek. Volt, amikor az ablakba vagy az ajtó elé kitett, kitisztított cipőbe rakta bele a Mikulás a Miklós-napra virradó éjjele. Mődosabb, tehetősebb vagy a szerepjátszásra, színjátékra hajlamosabb családoknál, amíg a kisgyerek – annak idején kb. 10 éves koráig – rá nem jött, hogy az ajándék a szülőkötől származik, a Miklós-nap előestéjén alkonyatkor, sötétedéskor jött a Mikulás. Az összegyűlt család már várta, mikor hangzanak fel léptei, mikor hallani botjának kopogását vagy csengőjének szavát. Volt, hogy jóságos püspök alakjában ajándékozta meg a gyermekeket a jelmezbe öltözött idősebb családtag (apa, idősebb fiútestvér, rokon bácsi vagy férficseled, cseledlány), aki vagy püspökruhára emlékeztető palástba (vállára terített asztal- vagy ágykendőbe, kifordított szőrméjű bundába) öltözött, fejére papírból készült püspöksüveget vagy szőrmekucsmát tett, arcát vattából vagy kőcből készült bajusszal, szakállal és szemüveggel takarta el, így tette felismerhetlenné; hangját elváltoztatta. – Máskor – különösen ha a Mikulás előtti időszakban csintalanabb vagy rossz volt a gyerek – krampusz hozta az ajándékokat, melyek ilyenkor is piros krepp-papírral díszített kosárban – vagy ha nagy volt a család, sok a gyerek – olyan vesszőből fonott háti puttonyban voltak, mint amilyenben a pékinások hordták ki a péksüteményt. A krampusz szintén kifordított bundát, kopottas kabátot viselt: ruházata mindenképpen szedett-vedett volt. Vagy krampusz-álarccal (ördögarc szarvakkal) takarta el arcát, vagy bekormozta, hogy felismerhetetlen legyen. A krampusznak mindig fontos kelléke volt a virgács, a bot, sőt sokkal inkább a hántatlan fűzfavesszőből font, bunkós végű korbács. A krampusz mindig haragos volt: zörgött, toporzékolt, (elváltoztatott hangon) morgott, fenyegetőzött. A szülőknek kellett lefogniuk, nyugtatniuk, csitítaniuk, hogy meg ne verje a gyereket. Ennek ellenére a krampusz – ki-kitépve magát a szülők keze közül – nemegyszer megkergette, sőt korbáccsal, virgáccsal meg is verte a család csemetéjét, különösen ha az rá is szolgált valamiféle fenytésre. Magamat is nem egy krampusz (rendszerint a cseledlány vagy valamelyik nagybátyám öltözött be) körbekergetett a szobában. A haragos krampuszt – ha a szülők úgy érezték, hogy elég volt a fegyelmezésből – ki is tuszkolták a lakásból. Egyébként nem nagyon volt szokásban, hogy akár a Mikulás, akár a krampusz belépjen a szobába. Általában mindegyikük a nappali szoba ajtajában állt meg. Onnan vizsgáztatta a megszeppent csemetét, onnan beszélgetett vele. Hiszen mind a Mikulás, mind a krampusz tett fel kérdéseket a gyerek magatartásáról illetően, ígéretet vett arra, hogy jól fog viselkedni, s végighallgatta, tud-e imádkozni. (A Miatyánkot, az Üdvözlégyet és a Hiszekegyet, esetleg az Úrangyalát mondták el a katolikus családoknál.)

A jelmezbe öltözött Mikulás vagy krampusz szinte mindenkor a családhoz vagy a familiához tartozó, illetőleg közelálló személy (közvetlen idősebb családtag, rokon, vagy a család barátja, alkalmazottja: inas, cseled, cseledlány, kocsis, segéd) volt.

Emlékszem azonban arra is, hogy járták az utcákat Miklós-nap előestéjén „hivatásos” Mikulások, krampuszok is, akik – éppúgy, mint a karácsony előtti időszakban a betlehemesek – be-bezörgettek egy-egy családhoz, hogy némi fizetség ellenében eljásszák a Mikulás, krampusz szerepét. Ok azonban a szegényebb népréteg tagjai voltak, s nem is nagyon jutottak be a mődosabb házakba – némileg ellentétben a betlehemesekkel, akiket inkább beengedtek az ún. úri házakba is, különösen ha a gyerekek játszották el a betlehemi történetet. Felnőtt betlehemesek a városban nem nagyon jártak.

2. A másik győri szokást az utcákon, tereken a fiatalság űzte. Ez a szokás – melyet bemutatni kívánok – még nagyon erőteljesen élt az 1940-es évek első felében, közepén Győrött, azokban a városrészekben, amelyekben akkoriban – kisdíákként – megfordultam: Révfaluban, a Belvárosban, és Újvárosban, de gondolom, a város egész területén is. P. Eőry Vilma kollégám közlése szerint élt a rábaközi Kisbaboton, Z. Szabó László szerint a Csallóközben

Dunaszerdahelyen is, a Győrbe bejáró középiskolások némelyike szerint pedig még a közműltban is megvolt Pannonhalmán.

Gyakorlóit általában iparoslegények és tanoncok, szolgalegények, kereskedőknél dolgozó – vélhetőleg a környező falvakból származó – szolgák, kocsisok, kihordók, s főleg az elemi iskolák padjaiból kikerült, de középiskolába nem járó 14–20 éves suhancok. Olykor persze felnőttek is.

A suhancok Mikulás-nap előestéjén, sőt már a kora délutáni órákban is, rendszerint csoportokba, bandákba verődve álldogáltak, beszélgettek, járkáltak fel s alá az utcákon, tereken, utcasarkokon.

Rendszerint rongyos, rossz ruhákba öltöztek, valamilyen (ijesztő, torz) álarcot viseltek (ilyen színes papíralarcot – mai megfelelőik a farsangi álarcok – lehetett vásárolni a papírüzletekben), vagy arcukat bekormozták. (Ezek a külsőségek azonban gyakran el is maradtak.) E csoportok tagjainak legfontosabb kelléke a 40–50 centiméter hosszú vagy még ennél is hosszabb, 7–9, olykor még több vékony fűzfavessző-szálból font, hajlékony, vékonyabb végén bunkósrá csomózott korbács volt. Olyan, amilyennek a képét a Néprajzi Lexikonban az *aprószentek napja* címszónál, a Magyarság Néprajzában a *húsvéti korbácsolás* leírásánál láthatunk. Csak ezeknél szebb kivitelűek: kígyóhátú fonással készültek. (Ilyen korbácsokat már a Miklós-nap előtti héten árultak a győri piacokon a falusiak. A környező falvakból bejáró iskolatársaim sokszor behoztak ilyet az iskolába is az 1940-es évek elején.) Ezzel a korbáccsal a legények, fiatal suhancok, akik láthatóan sokszor a peremvárosrészekből vagy a környező falvakból származhattak, mindenkinek – aki mellettük elhaladt – a hátára jó néhány hatalmas ütést mértek. Rendszerint nagy gaudiummal, hahotával fogadták, ha a megkorbácsolt télikabátja a suhintás hatására még porzott is. Leginkább a cseléd lányokat, iparos lányokat hajkurászták és korbácsolták meg, akik sikongatva, de mégis büszkén menekültek a csípős, kemény csapások elől. Természetesen az el- és kiporolást nem kerülhették el a fiatalabb fiúk és a gimnazista lányok sem. A fiúk erőteljesebb ütéseket kaptak. Magamat is többször megkergettek, elverték a nálam idősebb suhancok. Csípett, fájt a korbácsütés még ruhán, télikabáton keresztül is. Különösen fájdalmas volt, ha az ütés elcsúszott, s a megkorbácsoltnak a fejét vagy fülét, esetleg védelmező kezét, ujjait érte a korbács csomója, bunkója. Már nem emlékszem rá, kísérte-e valamiféle szöveg a korbácsolást. Z. Szabó László említette, hogy Somorja környékén mondtak olyasfélét, hogy kelése ne legyen. (Ez a szöveg azonban az aprószenteki vesszőzés kísérője.) Még csak nem is rémlik, hogy hallottam-e bármilyen szöveget. A korbácsolás mindenkinek kijárhatott, aki az utcán a csoport vagy a banda közelében elhaladt.

A sima korbácsuhintásért nem is nagyon illett megharagudni. Általánosan elterjedt utcai szokás, s nem is sértő vagy bántó, inkább kedélyes szándéka volt a megvesszőzésnek. Magam is találkoztam olyan vadidegen járókelőkkel, köztük néhány felnőttel is, akik – bár arcuk teljesen fedetlen volt, s ruházatuk is rendes – kabátjuk alól korbácsot rántottak elő s néhány suhintást mértek a hátamra – természetesen kissé mosolyogva. Az ilyet „illett” is púposra domborított háttal elfogadni. Igaz, a korbácsolók többsége nem az értelmiség köréből származott. Olyannyira általános volt ez a szokás az 1930-as évek végén, az 1940-es évek elején-közepén, hogy – bár szelídebb formában és nem utcai gyakorlatban – az értelmiségi családokba is átszármazott. Familiákon belül a fiatal férfiak körbejárták a nagycsaládot, és az idősebbekre is mértek néhány kisebb ütést. Persze elsősorban a fiatalabb nőrokonokat – húgokat, unokahúgokat – simogatták, kengették meg a korbáccsal. A korbácsot egyébként a Győrhez közeli, nézetem szerint szigetközi vagy rábaközi falvakból hozták be, s a Mikulás előtti héten a piacon árulták a falusiak. Nekem magamnak is volt ilyen korbácsom, s bizony még az iskolába – a gimnáziumba – is bevittük. Ott azonban erőteljesebb használatára nem kerülhetett sor. Emlékeim szerint az 1940-es évek végére eltűnt ez a szokás a városból. Nem tudom, ma él-e. Bár úgy rémlik, hogy néhány évvel ezelőtt Miklós-nap táján Győrben járva mintha láttam volna a piacon fűzfavessző-korbácsot árulókat, s rokon-ságom egyik, emlékeket nagyon őrző családjában mintha ma is lenne egy ilyen Mikulás-napi korbács a különféle emléktárgyak gyűjteményében.

Wacha Imre